
СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

УДК 33:332:33

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.3.24>

О. І. Білик

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ

Соціальні ризики – це багатогранне поняття. В статті авторкою досліджено сутність та значення поняття «соціальний ризик». Також важливе місце займає поняття трансформації соціального ризику, зокрема поняття «суспільство ризику». Оскільки пандемія Covid-19 штовхає світову економіку до найгіршої рецесії з часів Другої світової війни, системний соціальний ризик може стати більш важливим фактором політичного ризику та погіршити діловий клімат у деяких країнах. У статті здійснено періодизацію пандемій у різні історичні періоди часу та проаналізовано економіко-соціальні наслідки. Також виділено складники для побудови індексу соціального ризику з урахуванням пандемії, щоб визначити, які країни особливо вразливі до системного соціального ризику, включаючи такі події, як антиурядові протести та інші інциденти, які можуть змінити політику та формування політики, а також ділові та інвестиційні рішення. Авторкою обґрунтовано позицію, що для розвитку держави загалом важливим є збереження та покращення людського, інтелектуального та соціального капіталу, яке можливе лише з забезпеченням здоров'я нації. Пандемія COVID-19 змушує багатьох нехтувати соціальними зв'язками – а отже і якістю життя – заради збереження життя. Соціальний зв'язок у суттєвих аспектах насправді є ключовим фактором для здоров'я та виживання людини.

Пандемія COVID-19 та необхідність уповільнення поширення вірусу підкреслили поширеність соціальних контактів і соціальну актуальність майже кожного сектора життя, включаючи роботу, освіту, розваги, подорожі, транспорт та відпочинок. Пандемія також висвітлила основні слабкі місця наших нинішніх соціальних «систем підтримки» для літніх людей, студентів, сімей, робітників та груп ризику. Таким чином, COVID-19 підкреслив необхідність зміцнення місцевих та державних систем для відновлення та підтримання соціальних та емоційних потреб населення – завдання, яке має вирішальне значення для відновлення здоров'я населення внаслідок пандемії. В цій статті авторкою також здійснено обґрунтування нових наслідків у побудові соціальних зав'язків, незапланованої переорієнтації інформаційної та цифрової політики держави.

Ключові слова: соціальні зв'язки, ризик, пандемія, економіко-соціальні наслідки, соціальні комунікації.

Постановка проблеми. На початку 2020 року пандемія коронавірусу вразила весь світ, поширившись по всіх країнах. Пандемії – це широкомасштабні спалахи інфекційних захворювань, які можуть значно збільшити захворюваність

та смертність на широкому географічному просторі та спричинити значні економічні, соціальні та політичні зриви. Докази свідчать про те, що ймовірність пандемій зросла за останнє століття через збільшення глобальних подорожей та інтеграції, урбанізації, змін у землекористуванні та більшої експлуатації природного сере-

довища [1; 2]. Ці тенденції, ймовірно, триватимуть і будуть посилюватися. Значна політична увага була зосереджена на необхідності виявлення та обмеження спалахів, що можуть призвести до пандемій, а також розширення та підтримки інвестицій для підвищення готовності та охорони здоров'я [3]. Спочатку міжнародні організації (наприклад, ВООЗ) применшили проблему, спостерігаючи, чи насправді вірус COVID-19 вимагатиме проголошення глобальної пандемії, але з середини лютого 2020 р. було відомо, що ситуація в багатьох країнах починає виходити з-під контролю. В результаті статус хвороби змінився з епідемії на пандемію, що своєю чергою призвело до запровадження процедури блокування майже у всьому світі.

Проте соціальний та політичний ризик уже зростав у ряді країн та регіонів задовго до початку пандемії COVID-19. Наслідки пандемії будуть різними для різних країн, тому метою статті є аналіз та формування пропозицій щодо мінімізації соціальних ризиків в умовах коронавірусу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед науковців, які досліджували суть соціального ризику, можна відзначити праці А. Вілдавскі, Е. Гідденса, К. Дейка, М. Дугласа, Е. Лібанової, Н. Лумана, В. Надраги, О. Новікової, У. Садової, Л. Семів, П. Словіка, Н. Романюка, М. Фуко та інших. Питання впливу пандемії на соціально-економічний розвиток розкривали С. Кулицький, О. Трохименко та інші. Проте важливим є здійснення ретроспективного аналізу, виділення основних індикаторів соціального ризику з метою мінімізації рівня їхнього впливу.

Метою статті є обґрунтування шляхів мінімізації соціального ризику в умовах пандемії.

Виклад основного матеріалу. Оскільки визначення пандемії насамперед є географічним, воно об'єднує безліч різних типів подій та загроз для громадського здоров'я, кожна з яких має свій ступінь тяжкості, частоту та інші характеристики захворювання. Кожен тип подій вимагає власної оптимальної готовності та стратегії реагування, однак у цій статті також розглядаються загальні передумови

ефективної реакції. У 2017 році Опенгеймом був розроблений індекс готовності до пандемії, який враховує різні політичні, економічні та соціальні можливості країн реагувати на прояви пандемії [6] і зосереджується на вимірюванні базових та спроможних інституційних, інфраструктурних та фінансових можливостей, таких як:

- інфраструктура громадського здоров'я, здатна виявляти, відстежувати, управляти та лікувати випадки захворювання;

- адекватна фізична та комунікаційна інфраструктура для передачі інформації та ресурсів;

- основні бюрократичні та державні можливості управління;

- здатність мобілізувати фінансові ресурси для оплати реагування на хвороби та подолання економічного шоку спалаху;

- можливість ефективного управління ризиками.

Також слід зважати на підвищення через пандемію ймовірності настання соціальних ризиків, а також їх трансформацію.

Причиною усвідомлення ризику є небезпека випадкових та катастрофічних подій. Загрози таких подій стосуються і сімейного домогосподарства. Соціальний ризик – це опис та пояснення можливих майбутніх втрат (як негативний стан справ) власних або очікуваних ресурсів домогосподарства (доходу). Втрата, описана і пояснена таким чином, виражає загрозу соціальному забезпеченню домогосподарства через можливу випадкову або катастрофічну подію. Цей соціальний ризик вважається соціальним ризиком через соціальний масштаб та соціальні наслідки сприйнятих загроз та збитків, спричинених подіями. Можна припустити, що класичний каталог соціальних ризиків стосується опису та пояснення втрат доходу, спричинених такими загрозами, як хвороба, материнство, непрацездатність (інвалідність), нещасний випадок на виробництві, смерть годувальника, безробіття, старість, раптові витрати. З огляду на вищенаведене обґрунтування соціального ризику пандемію трактуватимемо як джерело соціального ризику, який має мультиплікаційний ефект. Першочерговим негативним наслідком є втрата здоров'я та життя вели-

кої кількості громадян, а вже наступним негативним наслідком є економічний спад.

Історично пандемії, як і будь які кризи, призводили у різні епохи до різних наслідків. У таблиці 1 представлено деякі з них.

Кількісна оцінка тяжкості захворюваності та смертності від пандемій представляє значну проблему. Хоча оцінки доступні за історичними подіями, проте інформація є неповною. Тому у сучасних умовах слід враховувати додаткові показники, які визначають індекс соціального ризику

в умовах пандемії. До основних параметрів, які визначають цей ризик, відносять [9]:

- рівень зростання ВВП на душу населення;
- рівень зайнятості;
- розрив у доходах (за індексом Джині);
- частка витрат на соціальний захист;
- політична стабільність;
- індекс сприйняття корупції;
- довіра до уряду;
- вразлива зайнятість – це працівники,

Таблиця 1

Ретроспективне аналізування соціально-економічних наслідків пандемій

Період	Подія	Географічний ступінь	Орієнтовна пряма захворюваності або смертності	Оцінений економічний, соціальний чи політичний вплив
1347	Пандемія бубонної чуми (Чорна смерть)	Євразія	30–50 відсоткова смертність європейського населення	Ймовірно, пришвидшений кінець феодальної системи в Європі
Початок 1500-х	Інтродукція віспи	Америка	Більше 50 відсотків смертності в деяких громадах	Знищені рідні суспільства, сприяючи гегемонії європейських країн
1881 рік	П'ята пандемія холери	Глобальний	Понад 1,5 млн смертей (9,7 на 10 000 осіб)	Викликали напади на російський царський уряд та медичних службовців
1918 рік	Пандемія грипу іспанського грипу	Глобальний	20–100 млн смертей (111–555 смертей на 10 000 осіб)	Втрати ВВП в Австралії становлять 3 відсотки, у Канаді – 15 відсотків, у Великобританії – 17 відсотків, у США – 11 відсотків
1957 рік	Пандемія азіатського грипу	Глобальний	0,7 млн – 1,5 млн смертей (2,4–5,1 смертності на 10 000 осіб)	Втрати ВВП у Канаді, Японії, Великобританії та США на 3 відсотки
1968 рік	Пандемія грипу Гонконгу	Глобальний	1 млн смертей (2,8 смерті на 10 000 осіб)	23 млрд дол. – прямі та непрямі витрати в США
1981 рік	Пандемія ВІЛ / СНІДу	Глобальний	Понад 70 млн інфекцій, 36,7 млн смертей (дані Глобальної обсерваторії охорони здоров'я ВООЗ,	2–4% річних втрат зростання ВВП в Африці
2003 рік	Пандемія ГРВІ	4 континенти, 37 країн	8 098 можливих випадків, 744 смертей	Втрати ВВП на 4 млрд доларів США. В Гонконгу, Китаї – 3 млрд дол.; 6 млрд дол. у Канаді; та 5 млрд доларів у Сінгапурі
2009 рік	Пандемія свинячого грипу	Глобальний	151 700–575 500 смертей (0,2–0,8 на 10000 осіб)	Втрати ВВП у Республіці Корея на 1 млрд дол. США
2012 рік	Епідемія MERS	22 країни	1 879 симптоматичних випадків, 659 смертей	US \$ 2000000000 втрати в Республіці Корея, спровокувавши US \$ 14 млрд в уряд стимулу витрат
2013 рік	Західноафриканська епідемія вірусу Ебола	10 країн	28 646 випадків, 11 323 смертей	2 млрд доларів США в Гвінеї, Ліберії та Сьєрра-Леоне
2015 рік	Пандемія вірусу Зіка	76 країн	2 656 зареєстрованих випадків мікроцефалії або вади розвитку центральної нервової системи	7 млрд дол. США – 18 млрд дол. США у Латинській Америці та Карибському басейні
2020 рік	Пандемія COVID-19	Глобальна	26,3 млн. осіб інфіковано, 869 тис. осіб померло	2 трлн дол. збитки всієї економіки (прогноз Bloomberg)

* Складено на основі джерел [6; 7; 8]

що працюють за власний рахунок, та працівники сімейних внесків, які рідше отримують соціальне страхування та отримують вигоди від інших форм соціального захисту;

- імпорт товарів у % ВВП

- рівень інфляції – сфера імпортової інфляції, особливо для харчових продуктів, що є типовим фактором соціального невдоволення;

- фіскальний дохід у відсотках до ВВП.

Відповідно до методології розрахунку індексу країни, які мають високе значення (наближається до 100), є менш вразливими до наслідків настання соціальних ризиків, а країни, значення індексу яких наближається до 0, є більш вразливими. Мінімізації наслідків пандемії сьогодні можна досягти шляхом побудови відповідної інформаційної політики. Поінформованість про ситуацію в контексті готовності до пандемії можна визначити як наявність точного, сучасного уявлення про потенційні або постійні загрози інфекційних захворювань (у тому числі шляхом традиційного спостереження за людьми та тваринами) та ресурсів (людських, фінансових, інформаційних та інституційних), що доступні для управління цими загрозами. Поінформованість про ситуацію є найважливішою діяльністю на всіх етапах пандемії, включаючи періоди препандемії, іскри та поширення. Це вимагає підтримки ресурсів охорони здоров'я (таких як лікарні, лікарі та медсестри), діагностичної інфраструктури та систем зв'язку. Це також вимагає від населення доступу до системи охорони здоров'я та довіри до неї.

Поінформованість про ситуацію підтримує прийняття політичних рішень шляхом відстеження, якщо і де відбувається передача хвороби, виявлення найефективніших методів зменшення передаченості та вирішення місця розподілу ресурсів. Під час пандемії ситуаційне усвідомлення дозволяє моніторингу зрозуміти напрям, яким рухається пандемія, та чи є ефективними заходи втручання.

Комунікації щодо ризику можуть зіграти значну роль у контролі над новою епідемією або пандемією, надаючи інформацію, яку люди можуть використовувати для здійснення захисних та профілактичних

заходів. Поширення основної інформації (наприклад, як передається збудник, вказівки щодо управління доглядом за пацієнтами, практики високого ризику та захисні поведінкові заходи) може швидко та суттєво зменшити передачу хвороби.

Спосіб формування та передачі повідомлень про ризику має велике значення; вони повинні бути чіткими, простими, своєчасними та доставлятися надійними месенджерами. Такі фактори, як рівень грамотності, культурна чутливість, знайомство з науковими принципами (наприклад, мікробна теорія хвороби) та опора на усну та письмову традиції, мають значення для того, як слід розробляти та передавати повідомлення

Так, способи комунікації є важливими і серед населення. Саме в період пандемії важливу роль відграють і цифрові технології. Саме в цей період довіра до технологій стрімко зростала, однак із зростанням попиту на телездоров'я, роботу на дистанційному рівні та освіту в Інтернеті питання зв'язку та цифрового розриву були поставлені на перший план багатьох дискусій щодо політики. Доступ до Інтернету є більш важливим, ніж будь-коли, але слід врахувати і те, які наслідки може спричинити масштабування цифрових можливостей та рішень і чи не виявиться масова цифровізація ще одним джерелом соціального ризику. Хоча цифрові інструменти мають очевидні переваги, зокрема можливість надавати доступ до інформації та ресурсів на відстані, є і потенційні загрози: слід враховувати наскільки цифрові інструменти наближають людський досвід особистих контактів, або чи можна задовольнити біологічні потреби в людських зв'язках за допомогою таких інструментів. Саме ізоляція і цифровізація можуть поглибити соціальну ізоляцію окремих індивідумів чи соціальних груп. Хоча перевагами є те, що соціально-ізолювані групи громадян в умовах пандемії і цифровізації отримують зворотній ефект у вигляді можливості роботи на дому чи спілкування. Подібно до економічного спаду, який може мати тривалі наслідки навіть після того, як економіка почне рости, соціальні обмеження, введені під час пандемії, можуть мати гли-

бокі довгострокові наслідки, навіть після скасування обмежень. Соціальна ізоляція та самотність також можуть вплинути на відновлення економіки. Проте слід врахувати, що, як вже було зазначено, основою розвитку економічних систем є людський, інтелектуальний та соціальний капітал, тому у світовому просторі слід звернути увагу, що поруч із заходами щодо подолання економічної рецесії слід розробити заходи соціальної реабілітації, зокрема:

- підтримувати та покращувати доступ до служб охорони психічного та поведінкового здоров'я, які опосередковують наслідки соціальної ізоляції та самотності для психічно вразливого населення;

- покращити реакцію громадського здоров'я на COVID-19 та широку соціальну ізоляцію та самотність;

- передбачити додаткове цільове фінансування програм та послуг згідно із Законом про старих американців;

- посилити підтримку системи освіти нашої держави для боротьби з наслідками соціальної ізоляції та самотності для учнів, що навчаються дистанційно;

- побудувати інформаційну політику таким чином, щоб заохочувати роботодавців та керівників установ та організацій спілкуватися зі своїми працівниками в певній періодичності часу, індивідуально та колективно, онлайн чи офлайн (залежно від принципів організування праці в умовах пандемії). Це дасть можливість швидко відреагувати керівнику на певні психологічні проблеми своїх працівників, а працівникам – почуття командної роботи та можливості покращення самоорганізації.

Висновки і пропозиції. Пандемії – це рідкісні явища, і на ризик їх виникнення впливають антропогенні зміни в природному середовищі. Крім того, підзвітність за готовність є дифузною, і багато країн з найбільшим ризиком мають найбільш обмежену здатність управляти та пом'якшувати пандемічний ризик. На відміну від більшості інших стихійних лих, пандемії не залишаються географічно обмеженими, і збитки можуть бути значно пом'якшені шляхом оперативного втручання. Як результат, існують сильні етичні та глобальні імперативи в галузі охорони

здоров'я для нарощування спроможності виявляти пандемічні загрози та реагувати на них, особливо в країнах зі слабкою готовністю та високим ризиком розвитку поширення. Сьогодні слід враховувати соціальні наслідки для різних галузей охорони здоров'я, транспорту, житла, зайнятості, харчування, води та санітарії. Ця глобальна пандемія ще може надати важливу можливість переорієнтувати політику, щоб полегшити подальшу соціальну ізоляцію. Тому прийняття рішень окремими особами та зацікавленими сторонами повинно базуватися на наукових доказах переваг та недоліків добробуту населення, а не лише на економічних витратах та зручності. Відповідно, уряду знадобляться науково обґрунтовані вказівки, а це означає зосередження уваги на науці як у подальшому публічному дискурсі, так і в інституційному фінансуванні. Повне розуміння наслідків соціальної ізоляції та самотності, пов'язаної з COVID-19, як на короткострокове, так і на довгострокове здоров'я населення вимагатиме ретельного вивчення. Далі, оскільки адаптація до пандемії між секторами змінюється і може набути постійного характеру, потреба у діях та оцінці такої практики та політики стає більш актуальною, що і вимагатиме подальших наукових обґрунтувань у вирішенні цих питань.

Список використаної літератури:

1. Jones K E, Patel N G, Levy M A, Storeygard A, Balk D., and others. 2008. "Global Trends in Emerging Infectious Diseases." *Nature* 451 (7181): 990–93. [PMC free article] [PubMed] [Reference list].
2. Morens D M, Taubenberger J K, Folkers G K, Fauci A S. 2010. "Pandemic Influenza's 500th Anniversary." *Clinical Infectious Diseases* 51 (12): 1442–44. [PMC free article] [PubMed] [Reference list].
3. Smolinsky M S, Hamburg M. A, Lederberg J. eds. 2003. *Microbial Threats to Health: Emergence, Detection, and Response*. Washington, DC: National Academies Press.
4. Трохименко О. Пандемія COVID-19 в Україні: «несподіванка» чи випробування на міцність. *Стратегія сталого розвитку України 2030*. 2020. № 5. С. 7–12. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/praktuka_susp_peretvoren/2020/5.pdf. Назва з екрану.

5. Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, та пошук шляхів їх розв'язання. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 9. С. 47–53. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr9.pdf>. – Назва з екрану.
6. Smolinsky MS, Hamburg M.A, Lederberg J. eds. 2003. *Microbial Threats to Health: Emergence, Detection, and Response*. Washington, DC: National Academies Press.
7. Помітні епідемії та пандемії з часів Середньовіччя. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK525302/table/pt5.ch17.sec3.table1/?report=objectonly>.
8. Глобальна фінансова криза 2020 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/>.
9. Індекс соціального ризику: Структурні детермінанти соціального ризику. URL: https://www.eulerhermes.com/en_global/news-insights/economic-insights/social_risk_index_2020.html.

Bilyk O. The impact of the pandemic on the transformation of social risk

Social risks are a multifaceted concept. In the article the author investigates the essence and meaning of the concept of "social risk". Also important is the concept of transformation of social risk, highlighting the concept of "risk society". As the Covid-19 pandemic pushes the global economy into the worst recession since World War II, systemic social risk may become a more important political risk factor and worsen the business climate in some countries. The article periodizes pandemics in different historical periods and analyzes the economic and social consequences. Pandemic social risk index components have also been identified to identify which countries are particularly vulnerable to systemic social risk, including events such as anti-government protests and other incidents that could change policy and policy-making, as well as business and investment decisions. The author substantiates the position that for the development of the state in general it is important to preserve and improve the human, intellectual and social capital, which is possible only with the health of the nation. The COVID-19 pandemic is forcing many to neglect social ties – and therefore quality of life – in order to save lives. In many respects, social cohesion is a key factor in human health and survival.

The COVID-19 pandemic and the need to slow the spread of the virus have highlighted the prevalence of social contacts and the social relevance of almost every sector of life, including work, education, entertainment, travel, transport and leisure. The pandemic also highlighted the main weaknesses of our current social "support systems" for the elderly, students, families, workers and at-risk groups. Thus, COVID-19 stressed the need to strengthen local and state systems to restore and support the social and emotional needs of the population – a task that is crucial to restoring public health in the event of a pandemic. In this article, the author also substantiates the new consequences in the construction of social ties, unplanned reorientation of information and digital policy of the state.

Key words: *social ties, risk, pandemic, economic and social consequences, social communications.*